

A szakirodalmi ellátás biztosítása

HÉBERGER Károly

Hozzászólás Zsidai József: A szakirodalmi ellátás pénzügyi nehézségei és a megoldás alapvető irányjai c. cikkéhez (Könyvtári Figyelő, 1973. 5-6. sz.)

A tudományos ésszakkönyvtárakegyik legnagyobb problémakörét vizsgálta cikkében Zsidai József. Érvelése rendkívül tiszta, jól érthető, javaslatai átgondoltak, s különösen azért figyelemreméltóak, mert azok "a kényeszerű realitások" talaján s nem az álmok világában fogantak. A hozzászólásra az indít, hogy csatlakozzam a felvetett gondolatokhoz, egy fontos kérdésben külön véleményemet kifejtsem, kibővitsem a problémakört s további javaslatokat is tegyek.

1. Mindenekelőtt azt szeretném megállapítani, hogy míg a tudományos és szakkönyvtárak számára a szakirodalmi ellátás nehézségei és a felelősség egyre világosabbá válik, addig a felhasználók (a tudományos kutatók) számára ez a problémakör korántsem érzékelhető. Ugy lehetne kifejezni, a kutatók még nem érzelik a veszélyt, ami a szakirodalmi ellátás eljövendő nehézségeiben rejlik. Mivel nem érzékelik, jelenleg nem is lehetnek partnerek a megoldások "optimális" kidolgozásában. Lássunk egy példát. Hazánk legnagyobb egyetemének, a Budapesti Műszaki Egyetemnek a tanácsa a közelmúltban tárgyalta az egyetem fejlesztési koncepcióját. Ebben (a fejlesztési irányok kimunkálása érdekében) rögzítették az oktató-nevelő és a tudományos kutatómunka célkitűzéseit. Ez utóbbi elemzésénél megállapították, hogy a kutatáshoz szükséges feltételek: a kutató és a gép-műszer. Sok fórumon ment át a vitaanyag, míg a tanács elé került, de sehol sem vették észre, hogy a kutatáshoz még egy alapvető feltétel: az információ (szakirodalom v. egyéb forrásanyag) is szükséges. Minden ellenkezés nélkül elfogadták ugyan a kiegészítést, de sajnos jellemző tényként kellett megállapítanunk, hogy a szakirodalmi ellátás problémaköre jelenleg a tudósok érdeklődési körén kívül áll. A jelenség annál inkább érthetetlen, mivel az MSZMP Tudománypolitikai irányelvei megállapították (II. 3. pont), hogy "a kutatóhelyek tudományos informáltsága és annak feltételei alatt maradnak a korszerű követelményeknek". A párthatározat végrehajtásának fegyelme intézkedéseket követel. A javaslat ezért: a felhasználók megfelelő tájékoztatása és elsősorban az MTA főtitkárával és a szaktárcák műszaki fejlesztési fősztályvezetőivel a problémakör megvitatása. A vitaanyag legfőbb szempontja pedig: a szakirodalmi ellátás és a reprográfiai szolgáltatások koncentrálása. Ez a megállapítás tehát azt rögzíti, hogy minden szerv a hivatásszerű feladatával foglalkozzon, nevezetesen; a gyárak termeljenek, fejlesszenek és kutassák a piacot; a kutatóintézetek; kutassanak, mindkét típus igényelje az információkat, a könyvtárak és tájékoztatási intézmények

pedig információkat gyűjtsenek és szolgáltatassanak. Ha ugyanis a gyárak és kutatóintézetek – kisipari, vagy részben kisipari módon – könyvtári gyűjtéssel foglalkoznak, a devizakereteket, amit országunk szakirodalomra tud fordítani, szétforgácsoljuk, s a könyvtárak nem tudják szolgáltatásaikat bővíteni, de még szinten tartani sem. (A nagylétszámú kutatóintézeteknek értelemszerűen a könyvtári gyűjtésben és szolgáltatásban is részt kell vállalniuk.)

2. A másik problémakör a kooperáció fejlesztése, mégpedig nemzetközi szinten. Nagyon találon állapítja meg cikkében Zsidai József a külföldi cserével kapcsolatban, hogy "a magyar irodalmi tarsoly az egyenértékű cseréhez meglehetősen sovány". Éppen ezért tisztában kell lennünk a külföldi kiadók és közreadók gazdasági érdekeivel is. Egy egész országot nem lehet arra átállítani, hogy devizatakarékosság miatt minél kevesebb folyóiratot fizessünk elő, s a cikkeket majd másolatban rendeljük külföldről, megfizetve annak költségeit. Ugy lehet egyetérteni a megoldással, hogy az országon belül "a valóban szükséges" duplum folyóiratokat szerezzük be, s a rendelők között feltétlen legyen olyan országos könyvtár, ahol biztosan, gyorsan tudnak másolatokat szolgáltatni az igénylőknek. Ehhez valóban szükséges xerox-kapacitás növelése, még akkor is, ha a fenntartó szerv a berendezéseket nem tudja vagy nem akarja beszerezni. Ekkor központi intézkedések szükségesek, mert a tervezgazdálkodás nem tűrheti el a devizával való pazarlást. Ebben a kérdéskörben nem tudok egyetérteni Zsidai elvtárs következő megállapításával: "Régi, megszokott adottságok megváltoztatása (mint pl. folyóiratrendelés összehangolása), a kudarc biztos ígérete, mert valakinek az érdeke csorbulna". Itt az a döntő, hogy egyéni, csoport vagy osztály érdekről van-e szó. Ha pl. egy egyetemen a tanszéki könyvtárba és a központi könyvtárba is jár egy folyóirat, viszonylag könnyen eldönthető, hogy a nagyobb használat és az állományvédelem szempontjából hol a helye. De ha bizonyos, hogy a másolatok iránti igény jelentős abból a vizsgált folyóiratból és a tanszéken nincsenek reprográfiai berendezések, a folyóiratot célszerűbb a központi könyvtárban elhelyezni. Nem lehet ugyanis – éves időszakot tekintve – tonnaszámra szállítani a folyóiratokat csupán attól indítatva: jó, ha a forrásanyag közelben van. Ilyenformán sok duplumrendelést lemondhatunk, s helyettük más folyóiratokat rendelhetünk. Ha ugyanis valamely külföldi folyóirat csak egy (!) példányban jár az országba, a jó reprográfiai szolgáltatások mellett a forrásanyagok mindenki számára hozzáférhetők. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy bizonyos szakmák folyóiratainál, mint amilyen pl. az építészet, a másolatok nem pótolhatják az eredetit.) Az osztály érdeke miatt csorbulhat tehát egy kutató egyéni érdeke, annyiban, hogy (adott esetben, vagy akár rendszeresen is) az információszerzés és feldolgozás érdekében a központi könyvtárban vagy egy más, gyűjtésre illetékes könyvtárban nézi át a folyóiratokat. Ez tulajdonképpen munkamódszer ill. megszokás kérdése. Egy hasonlattal élve: országunk devizahelyzete háromévenként teszi lehetővé az állampolgárok számára a tőkés devizaigénylést külföldi utazásra. Jó lenne évenként, de az is nagyszerű, ha háromévenként kiutazhatunk.

A szakirodalmi ellátásban éppen az a probléma, hogy államunk viszonylag sok devizát fordít a szakirodalom beszerzésére, a nagymértékű hagyománytisztelet miatt (hogy t. i. ne csorbuljon valakinek az érdeke) nem fejlődhet az ésszerű kooperáció, s minden szerv úgy-ahogy gyűjt szakirodalmat is. A néhány nagy gyűjtemény helyett a sok-sok kis gyűjtemény lett a jellemző, ami az elmondottak mellett még a gépi tájékoztatás kialakítását is nehezíti majd.

3. Érdemes néhány mondat erejéig "az állományt teremtő politika" egyes kérdéseivel is foglalkozni. Arról van szó, hogy "a jól irányított könyvtárközi kölcsönzés megsokszorozhatja saját állományunk értékét". Ez kétségtelenül így van. Nézzük mégis a következő táblázatot. (A vételből eredő könyvbeszerzés alakulása két könyvtárban.)

Évszám:	A könyvbeszerzés kötetszáma	
	Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára*	Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára
1965	4335	8470
1966	3434	9718
1967	3333	7880
1968	3036	6978
1969	2890	7944
1970	2837	7373
1971	2433	8011
1972	2758	8206
1973	2301	7002

* adatok, a VVE Könyvtárának 1973. évi beszámolójából, Közr.: Dr. Kováts Zoltán.

Mint a táblázatból látható, a VVE Könyvtárában a vásárolt könyvek kötetszáma jelentősen visszaesett, ezért kifejlesztette a könyvtárközi kölcsönzést, vagyis "állományt teremtett" pénz nélkül. A BME Központi Könyvtára egyik jelentős szállítója a VVE Könyvtárának és másoknak is a könyvtárközi kölcsönzésben. Sajnos azonban a csökkenő tendencia nálunkis érvényesült. Ha tehát azon hazai könyvtárak állománya is csökkent, amelyekre "az állományteremtés" épül, az előbbi koncepció nem valósítható meg. Kétségtelen, hogy a külföldi könyvtárközi kölcsönzés is nagy lehetőségeket rejt. Könyvek vonatkozásában azonban nehézségeket okoz az általában nagy terjedelem, vagy a teljes másolás tilalma. Tehát az állomány gyűjtése szükséges, de nem decentralizáltan, hanem a gyűjtőkörü megosztás szerint illetékes könyvtárakban, s ez adhatja a bázisát és lehetőségét a másodlagos (pénz nélküli) állományteremtésnek.

Alapvetően egyetértek Zsidai Józseffel azonban, hogy a szakirodalmi ellátás javítása nem csupán pénz és devizakérdés, bár ezek nélkül alig érhető el eredmény. Saját területünkön igyekszünk is racionalizálni. Az utóbbi években egyetemünk több mint ezer duplum folyóiratról mondott le, s az 1975. évi folyóiratrendelésnél a korábbi 50-50%-os, tanszéki-központi könyvtári arány helyett, a 3,00-4,25 millió Ft. arány alakítottuk ki. A másolatok iránti növekvő igényt újabb xerox gép beállításával tervezzük megoldani.

Észrevételeinkkel szeretnénk a szakirodalmi ellátás problémakörének tisztázásához hozzájárulni és a megoldás útjait építeni.